

Základy mediální gramatiky II. – manipulace v médiích

Cíl kapitoly

V předchozí kapitole jsme si představili jednu konkrétní metodu rozboru textu – tzv. analýzu středního dosahu. V kapitole následující se naučíme využívat uvedenou metodu v každodenním praktickém životě, přičemž hlavní důraz bude kladen na oblast masových médií (denní tisk, televizní vysílání, populární magazíny). Naučíme se rozeznávat analytické a neanalytické informační kanály, manipulaci pomocí jiných než verbálních (slovních) nástrojů, záměrné informační zahlcení apod.

Po prostudování kapitoly budete schopni:

- odhalit verbální i nonverbální (obrazovou, zvukovou, strukturní) manipulaci v hromadných sdělovacích prostředcích
- odlišit fakta a interpretace faktů

Časová zátěž

1 týden

Úvod

Téměř každý z nás někdy sleduje hlavní zpravodajskou relaci jedné z terestrálních (na celém území daného státu působících) televizních stanic, čte denní tisk či některý z celostátně vycházejících magazínů. Informace (a interpretace informací), které jejich prostřednictvím získáváme, můžeme přijímat jako daná fakta. A skutečně, vždyť televizní záběry jako by přinášely bezprostřední událost bez jakéhokoliv ovlivnění a byly výsekem reality, kterou můžeme díky technologickému pokroku sledovat v pohodlí domova. Proti takovému – neanalytickému – převzetí médií přenášených informací však existují vážné námitky. Tak především **televizní záběry jsou výsekem skutečnosti, ovšem výsekem – hned ve dvojnásobném slova smyslu – výběrovým.**

Za prvé existuje daleko více událostí, než kolik jich televizní zpravodajství vysílá, a „někdo“ (charakteristiku tohoto „někoho“ provedeme v další části kapitoly) z nich vybírá ty, které budou zastupovat realitu. Za druhé, vybrané události se zabírají z jistého úhlu, jejich řazením a slovním komentářem k nim „někdo“ přidává vysvětlení, informaci jak si předloženou realitu vyložit. Jinými slovy jejich interpretaci.

Uveďme jednoduchý příklad¹: Karel Schwarzenberg kandiduje do Senátu. Den před volbami se v televizi Prima objeví reportáž a následný rozhovor o jeho dobročinných aktivitách. Před obrazovkou vidíme Karla Schwarzenberga v zástupu dětí, při výlovu rybníka, při předávání

¹ Ještě jednou opakuji, že v analýze mediálních sdělení musíme odhlédnout od vlastních politických názorů. Nám nejde o to najít „politickou“ pravdu ani potvrdit si vlastní politické názory, nám musí jít pouze a jenom o odhalení manipulací – padni komu padni. Manipuluje se napříč politickým spektrem, neexistují političtí andělé a ďáblové. Nezáleží na tom, zda jde o Karla Schwarzenberga, Miloše Zemana, Václava Havla, Václava Klause, Petra Pitharta či Petru Buzkovou, jde o to, zda nás lidé, kteří televizní vysílání a novinové články vytváří, nemanipulují.

jakéhosi domova pro dlouhodobě nemocné. První otázka reportéra ve studiu zní: „Víte se o Vás, že jste velmi štedrý pokud se jedná o pomoc potřebným, je to pravda?“. Odpověď: „O tom se nemluví, o tom se mi nechce hovořit.“ Otázka: „My víme, že jste skromný, ale naše diváky Vaše aktivity skutečně zajímají“

To je čirý politický podvod. Je docela dobře možné, že Karel Schwarzenberg podporuje dobročinné akce a udělal hodně pro potřebné, ale jestliže jeho dobročinnost sledujete den před volbami, tak pořad není o jeho dobročinnosti, ale o tom, koho bude dobré volit. A podobně otázky reportérů nepřipomínají otázky, jsou to vysvětlení. Či jinak řečeno: jsou to otázky, na které je otázkou samou zodpovězeno. Nejde o to dozvědět se co je zač Karel Schwarzenberg, ale představit ho jako naprosto skvělého člověka. A znovu: je docela dobře možné, že Karel Schwarzenberg je dobrý člověk, ale účastnit se takto manipulujícího pořadu den před volbami o smyslu pro fair play prostě nevypovídá. Čím lépe a pozitivněji jej budou reportéři líčit, tím problematičtější by se nám měl zdát.

A jiný příklad.

TV Nova vysílá hlavní zpravodajskou relaci dne. Úvodní část prvního spotu informuje o zasedání Ústavního soudu, který rozhodl ve věci „xyz“. Následuje komentář tří „nezávislých odborníků“. Všichni tři výrok Ústavního soudu označí za zmatený a nevyhovující.

Bez ohledu na to, co Vám TV Nova říká, sděluje: Ústavní soud je ve svém stanovisku osamocen, ostatní odborníci jeho rozhodnutí odmítají. Ovšem jsou skutečně všichni odborníci s Ústavním soudem ve sporu, nebo TV Nova pouze vybrala ty „správné“?

Jak vidíme z obou příkladů, pokud sledujeme televizní zprávy, čteme noviny, posloucháme rozhlas, nevidíme ani neslyšíme realitu, ale již interpretaci reality. A tato interpretace může být od reality samé významně odlišná, manipulující. Jak tedy rozpoznat manipulaci v televizním vysílání, a lze to vůbec?

Abychom mohli na obě otázky odpovědět, provedme jednoduchý pokus a porovnejme dva zpravodajské pořady z období tzv. „Televizní krize“, kdy proti sobě stáli tzv. „Vzbouřenci“ a „Bobovize“ (neoficiální a oficiální Česká televize). Jednalo se o kritickou dobu, ve které se kvalita novinářů a jejich morální profil projevil nejzřetelněji. Manipulovala svými diváky některá ze stran sporu?

Začněme přepisem TV-Zpráv tzv. „Bobovize“. Je 7. ledna 2001, **probíhají velké demonstrace a schyluje se k závěrečnému boji o Českou televizi.** Tzv. Bobovize vysílá (vysílání rozdělujeme do mluveného slova, obrazové informace a zvukové informace):

A. Písemný přepis mluveného slova

”

Příjemný nedělní podvečer s datem sedmého ledna, jsou tu další zprávy.

SPOT 1

Prezident Václav Havel odletěl dnes dopoledne na rekondiční pobyt na ostrov Lanzarote, kde již dvakrát pobýval v rezidenci španělského krále Juana Carlose. Jak sdělil prezidentův mluvčí Ladislav Špaček, s Václavem Havlem bude na místě lékař, zdravotní sestra a fyzioterapeut. Prezidenta bude na Lanzarote očekávat i jeho manželka, která tam odcestovala již před několika dny. Původně měl Havel na Lanzarote odletět již 4. ledna s chotí a lékaři, ale

vzhledem k napjaté politické situaci způsobené krizí v České televizi svůj odlet odložil, řekl Špaček. Na Kanárské ostrovy v původním termínu odletěla jen prezidentova manželka. Václav Havel by měl na Lanzarote strávit přibližně deset dnů.

(záběr na moderátorku zpráv)

SPOT 2

Celkem dvacet dětí se narodilo na nový rok pražským maminkám, podle prosincového usnesení radních dostane každá z nich od magistrátu finanční dar 10.000,- korun. Představitelé hlavního města se rozhodnutím, že obdarují matky všech dětí narozených 1. ledna chtěli vyhnout závodům, které dítě bude v novém miléniu první. Slavnostní předání peněz se uskuteční v rezidenci primátora Jana Kasala patrně ve druhé polovině února.

(záběr na moderátorku zpráv)

SPOT 3

Česká republika zřejmě ukončí rok 2000 s nižším počtem nezaměstnaných než v roce 1999. Analytici odhadují míru nezaměstnanosti koncem loňského roku v průměru na 8,7 procenta, zatímco předloni v prosinci činila 9,4 procenta. Podle ekonomů nezaměstnanost mírně stoupne proti listopadu, kdy činila 8,5 procenta. Nárůst počtu lidí bez práce je v posledním měsíci roku tradiční a souvisí především s ukončením sezónních prací v zemědělství a stavebnictví.

(záběr na moderátorku zpráv)

SPOT 4

Policie, která včera večer zatkla na letišti v Ruzyni bývalého tenistu a podnikatele Milana Šrejbra, chystá jeho předání do soudní vazby. Nyní je Šrejbr, na kterého vydal městský soud 4. prosince zatykač, v policejní cele předběžného zadržení. Cizinecká policie zatkla Šrejbra při běžné kontrole, poté co v 19 hodin přiletěl pravidelnou linkou z Londýna do Prahy.

(záběr na moderátorku zpráv)

SPOT 5

Palestinci a Izraelci se neshodli v názorech na budoucí uspořádání mírového procesu na Blízkém východě. ... Izraelský premiér Ehud Barak odmítl přenechat suverenitu ...

(záběr na televizní studio a Ehuda Baraka, záběr na divoké demonstrace palestinských demonstrantů záběr na izraelskou sanitku)

SPOT 6

Skupina lékařů, která koncem loňského roku zkontrolovala zdravotní stav více než 600 polských vojáků sloužících v současnosti v Kosovu, nezaznamenala žádné onemocnění leukémií. Podle ní vojákům v Kosovu nehrozí nemoc z ozáření. Litevský ministr obrany potvrdil, že ani mezi litevskými vojáky, kteří slouží na Balkánu, nebyl zaznamenán žádný případ rakoviny. Ministr dodal, že vojáci budou podrobena důkladné lékařské prohlídce i po návratu z Balkánu.

(záběr na moderátorku zpráv)

SPOT 7

Operní soubor pražského Národního divadla odcestoval dnes na měsíční turné po Japonsku. Kvůli stým inscenacím Mozartových oper Don Juan a Kouzelná flétna jsou nástroje už dávno na cestě lodí. Čeští umělci uvedou v šesti Japonských městech od 12. ledna do 7. února podle organizátorů hostování 5 x dona Juana a 6 x představení Kouzelné flétny, kterou pro zájezdovou premiéru nově nastudoval režisér David Radok.

(záběr na moderátorku zpráv)

SPOT 8

Šéf mezinárodního tiskového institutu Hugo Bitler dnes ocenil, že kabinet premiéra Miloše Zemana schválil nový zákon o České televizi, který by měl pomoci zvýšit nezávislost veřejnoprávní televize. Pražský zpravodaj německého listu Frankfurte Allgemeine Zeitung Karl-Petr Schwartz se však v diskusní relaci vyslovil proti dosavadnímu průběhu demonstrací na znak nesouhlasu s nynějším vedením České televize. Svoboda konání demonstrací je jasná, zdůraznil, na druhé straně ale není možné ultimativně klást své požadavky a demonstrovat do té doby, dokud je parlament nesplní. Současná situace na mediálním trhu má podle něj kořeny i v dlouholeté vládě komunistického režimu, se kterým se musí tato země definitivně vypořádat.

(záběr na moderátorku zpráv)

To je pro tuto chvíli vše, u dalších zpráv na viděnou.

”

Je možné, že všechny údaje uvedené ve vysílání „Bobovize“ jsou pravdivé, přesto odhalujeme manipulativní charakter takto podaných zpráv. Uveďme si nejprve použité typy manipulace:

1. Manipulace ignorováním

Pokud ignorujete události, nebo interpretace událostí, které jsou důležité, manipulujete. Den, ve kterém byly výše uvedené zprávy „Bobovize“ vysílány, došlo k významné demonstraci odpůrců „Bobovize“. O této demonstraci nepadlo ani slovo a nebyl dán hlas odpůrcům „Bobovize“, který by umožnil konfrontovat vysvětlení podávané samotnou televizí s vysvětlením podávaným demonstranty. Jak důležitá fakta, tak jejich důležité interpretace byly ignorovány. A to je manipulace.

2. Manipulace řazením

Význam každého spotu je dán zařazením do struktury zpráv. První spot má mnohem větší význam (exponenciálně) než poslední. Tím, že spot zařadí TV na první místo, říká – pozor, jedná se o důležitou událost. ***Pokud zařazujete nevýznamné události na první místo a významné události na místo poslední, manipulujete řazením.*** V našem „Bobovizním“ případě je jasné, že editor nepřidělil událostem stejný význam, jaký měly ve skutečnosti. Česká společnost žila událostmi kolem České televize, ale informace o těchto událostech se do zpráv dostala jako ***tzv. podspotová zpráva ve spotu 1*** (jedna věta „přilepená“ na spot věnující se odjezdu prezidenta Havla na Lanzarote) a jako hlavní část posledního spotu 8. Jinými slovy, řazením se z významné události vytvořila událost nevýznamná. A to je jasná manipulace.

3. Manipulace výběrem komentátorů

Podívejme se na spot číslo 8. Bobovize použije hlasu dvou „nezávislých“ komentátorů dění v České televizi. Nejprve významný novinář Hugo Bitler ocení kabinet premiéra Miloše Zemana (který byl spíše na straně „Bobovize“) a který je k oběma stranám sporu spíše neutrální, a pak naprosto nevýznamný novinář K. P. Schwartz podpoří „Bobovizi“. Vypadá to tedy, že zahraniční novináři v danou chvíli buď mírně, nebo silně „Bobovizi“ podporují. Jenže to je omyl. Byly pouze vybráni ti, kteří říkají to co „Bobovize“ potřebuje vysílat. V danou chvíli naprostá většina zahraničních novinářů (a samozřejmě zůstává otázkou, zda

právem či neprávem, ale o ni v tuto chvíli nejde) podporovala „Vzbouřence“ a nikoliv „Bobovizi“. Jde o manipulaci výběrem „vhodných“ komentátorů.

4. Manipulace zahlcením bezvýznamnostmi

Většina spotů vysílaných „Bobovizi“ v uvedených zprávách je banální. Spot č. 1, 2 (pozor, tedy dva strukturně nejvýznamnější spoty) jsou banální, spoty 6 a 7 můžeme označit za nesmírně banální. Ovšem i banální spoty říkají cosi důležitého – vzpomeňme jen na vysílání komunistického zpravodajství plného počtů sklizeného obilí, nově vyrobených traktorů apod. Sdělují: nic vážného se neděje, vše je v pořádku, není proč se vzrušovat. To nejdůležitější, co se dnešní den stalo, je počet viol na koncertě našich umělců v Japonsku. Buďme klidní. A vyvolávat v napjaté situaci dojem, že vše je klidné, je manipulací. Manipulací zahlcením bezvýznamnostmi.

„Bobovize“ tedy zjevně manipulovala. A co „Vzbouřenci“, druhá strana sporu. Dodržela nepsaný kodex objektivity veřejnoprávního média v době krize?

”

Vzbouřenci:

SPOT 1

Odvolání Dušana Chmelíčka téměř na den přesně ve chvíli, kdy bylo dokončeno vysílací schéma na rok 2001 budované řadu měsíců, to byla vrcholná rána dlouhodobé destabilizaci České televize, která započala příchodem předešlého generálního ředitele, velmi nezralého a profesionálně slabého Jakuba Puchalského.

(záběr na Dušana Chmelíčka, záběr na Radu ČT, záběr na Jakuba Puchalského)

SPOT 2

Jedním z posledních konfliktů Rady pana Mareše a ředitele Chmelíčka byly také výsledky hloubkové kontroly v brněnském televizním studiu. Ta shledala v hospodaření a skutcích tamního ředitele Zdeňka Drahoše celou řadu nedostatků hraničících s trestnou činností. Rada i přes tyto jasné první konflikty zabránila odvolání ředitele Studia Brno. Nově jmenovaný Jiří Hodač si okamžitě vybral Zdeňka Drahoše do klíčové funkce vedení redakce programů.

(záběr na automobil ČT, záběr na vchod do budovy ČT v Brně, záběr na vysmívajícího se Zdeňka Drahoše v rozevlátém saku s dlouhými vlasy //interpretace Binky: působí jako mafián//, záběr na jednoho z členů Rady, záběr na budovu ČT v Praze, Barrandově)

SPOT 3

Vraťme se nyní o několik dní zpátky před dramatickou volbu generálního ředitele. Krátce po odvolání Dušana Chmelíčka – 17. prosince 2000 se v restauraci Vltava, tedy právě tam, kde bylo před 11 lety koncipováno Několik vět, sešla početná skupina zástupců profesních spolků z řad nezávislých umělců, spisovatelů i televizních zaměstnanců. Sepsali zde výzvu alarmující zdravý rozum a profesionální postoje proti nesmyslným rozhodnutím Rady České televize.

„Rada České televize svým nekompetentním a za stávající situace neodpovědným rozhodnutím uvrhla Českou televizi na okraj chaosu, který ohrožuje její fungování.“ (Mluvil: Břetislav Rychlík). Byla jednoznačně zpochybněna profesionální i morální kvalita Rady, jejíž členové jsou dosazeni politickými stranami, a zjevně prosazují jejich zájmy v instituci, která je v civilizovaných zemích chápána jako nástroj kontroly demokracie a svobody slova.

(záběr na lidi v restauraci – velmi dlouhý, záběr na Břetislava Rychlíka čtoucího uvedený text, záběr na zaplněnou restauraci, záběr na Lídu Rakušanovou v uvedené restauraci, záběr na plnou restauraci)

SPOT 4

Totéž vyjádřili i zaměstnanci České televize i následující den, na své schůzi svolané odborovou organizací pod vedením pana Antonína Dekoje. Zde se opět poukázalo na hrubé zásahy do fungování podniku o 3000 zaměstnancích v rozporu s profesionální logikou. *RADA Odstoupit, RADA Odstoupit (Mluvil: demonstranti ČT tzv. „vzbouřenci“)*.

(záběr na budovu ČT zaplněnou demonstranty, záběr na Antonína Dekoje a známou redaktorku ČT, záběr na shromáždění lidí skandujících „Rada odstoupit“, záběr na nervózní členku Rady ČT s rozezleným Dekojem v popředí, záběr na tleskající shromáždění, záběr na Antonína Dekoje)

SPOT 5

Zprávy o destabilizující roli Rady přicházejí do parlamentu České republiky již několik let nejen od televizních odborářů, ale i profesních spolků. Přes všechny tyto snahy se Rada České televize rozhodla a během několika hodin jmenovala do postu generálního ředitele Jiřího Hodače. Tento kandidát nikdy nevedl početnější kolektiv než pět podřízených, z České televize odešel před půl rokem, poté co jeho velmi konfliktní působení završilo vyhození moderátora pořadu „Pravé poledne“ Romana Proroka kvůli tomu, že si na jeho diskusní pořad stěžovali oba lídři vládnoucích stran *Václav Klaus (Mluvil: Roman Prorok) Dobrý den (Mluvil: Václav Klaus) a předseda vlády Miloš Zeman (Mluvil: Roman Prorok) Dobrý den (Mluvil: Miloš Zeman)*

(záběr na demonstranty, záběr na Radu ČT, Záběr na Dědečkovou – předsedkyni Rady ČT, záběr na Radu ČT, Záběr na Jiřího Hodače před Radou ČT, Záběr na Romana Proroka, záběr na Václava Klause, záběr na Miloše Zemana)

SPOT 6

Ihned po jmenování Jiřího Hodače vydala redakce zpravodajství České televize prohlášení krizového výboru, kde uvedla, že neuznává legitimitu této zmanipulované a nesmyslné volby. Zpravodajství bude v plném rozsahu produkovat dále, ale osobu Jiřího Hodače odmítá respektovat. *„My způsob volby nového generálního ředitele neuznáváme, a proto s Vámi nemůžeme jednat jako s ředitelem“.* (Mluvil: redaktor ČT)

(záběr na budovy České televize, záběr na redaktory zpravodajství ČT ve studiu, záběr na Hodače, jak k němu mluví zpravodajové ČT)

SPOT 7

Od této chvíle započala nejen válka o vládu nad redakcí a vysíláním zpravodajských relací České televize, ale především Vánoce ve znamení rétoriky o legitimitě, legislativě, právu a spravedlnosti. Jiří Hodač, ohánějící se svou legitimitou a nestranností, jmenoval do vedení redakce zpravodajství Janu Bobošíkovou, dosavadní členku poradního sboru Václava Klause. *Ať mír dál zůstává s touto krajinou (Zpívá: redaktori ČT)*. Poté co se jí nepodařilo zlomit odpor takzvaných vzbouřenců, začala rozdávat výpovědi, vyhrožovat dalšími trestními postihy, alarmovat policii apod. *„K tomuto kroku přistoupil zaměstnavatel, protože odmítáte respektovat pokyny a narušujete tím závažným způsobem vysílání. (na pozadí: svobodu svobodu) (Mluví: Jana Bobošíková, v pozadí vzbouřenci)*.

(záběr na studio ČT a redaktory, záběr na dva redaktory ČT při vysílání a za nimi velké množství známých tváří (herci, zpěváci, veřejné autority), záběry ze studia, záběry na Janu

Bobošíkovou, záběr na redaktory jak zpívají před Janou Bobošíkovou, záběr na Bobošíkovou jak předává výpověď, záběr na černou televizní obrazovku s nápisem.)

SPOT 8

Tým paní Bobošíkové, pracovně zvaný Bobovize se pustil do práce a vysílal několik velmi amatérských relací ze studií televizí Nova a Prima. I tam se však začali bouřit zaměstnanci, a tak Jiří Hodač rozhodl nahradit regulérní signál každodenně připravovaného zpravodajství z Kavčích hor právně nesmyslným titulkem na černém pozadí.

(záběr na úvodní titulky zpráv tzv. „Bobovize“, záběr na hlasatelku „Bobovize“, záběr na televizní obrazovku s nápisem „Na vysílač nebyl dopraven autorizovaný signál České televize, vysílání bude pokračovat po přestávce.“)

/od záběru na obrazovku: hudba bubny a velmi temná/

SPOT 9

Když se na druhém programu ČT 2 poprvé objevily z Euronews zahraniční informace o manipulacích v České televizi, propadl zřejmě panice a přikázal ředitelství radiokomunikací přerušit vysílání obou programů České televize až do druhého dne. Nejen že tím porušil celou řadu zákonů a jednal s pravomocemi, které mu nepřísluší, ale způsobil něco, co by za normálních podmínek mohlo být považováno snad jen za pokus o státní převrat.

(záběr na obrazovku z Euronews, záběr na vysílací věž, záběr na odcházejícího Hodače, záběr na budovy ČT v Praze, záběr na Hodače jak vchází do ČT, Hodač odpovídá, záběr na vstup do České televize v Praze)

/záběr s Hodačem: hudba temná/

SPOT 10

Stalo se tak krátce poté, co prezident Václav Havel vyjádřil svůj postoj k situaci těmito slovy: *Já se domnívám, že litera zákona je vždycky odvozena od smyslu zákona, od jeho ducha a že vždy znovu aplikace zákona musí být poměřována jeho smyslem, duchem. Já nevím, možná v tomto případě se postupovalo v souladu s literou zákona, ale proti jeho smyslu, proti jeho duchu, a to je nesmírně nebezpečné. Já to pamatuji například z doby února 48, kdy nastoupila na dlouhá desetiletí diktatura, a ten únor proběhl naprosto v souladu se zákonem – s literou zákona, ale v rozporu s poválečnou ústavou, s duchem poválečné ústavy. (Mluví: Václav Havel.)*

(záběr na ČT budovu, záběr na Václava Havla)

SPOT 11

Vraťme se opět o několik dní zpátky. O tom, že se od počátku nejedná o interní roztržku v České televizi, svědčí i skutečnost, s jakou jednotností začali političtí lídři s přímou vazbou na Radu České televize vypouštět dezinformace o několika málo vzbouřencích v redakci zpravodajství a jednotlivcích z řad externích umělců, kteří se snaží bojovat za svůj profit a kontrolu finančních toků České televize.

(záběr na Parlament ČR, Záběr na Ivana Langra (ODS), záběr na Kučeru (ČSSD), záběr na Václava Klause, záběr na Miloše Zemana, záběr na novináře)

/záběr na Václava Klause a Miloše Zemana: hudba velmi temná/

SPOT 12

Nejen že tyto informace, na které ovšem občan dobře slyší, byly zcela nepodložené a překroucené, ale nikdo zatím nevzal vážně petiční provolání, ke kterému se začali přihlašovat desetitisíce lidí ze všech oborů a sociálních skupin. Hned první den po informacích o vzbouření v televizi se za zády hlasatelů hlavní zpravodajské relace objevila celá řada našich

předních umělců, aby dala mlčenlivě najevo svůj souhlasný postoj s postojem redaktorů.
Tentýž večer bylo ujednáno

(záběr na demonstrující shromáždění, záběr na mladé i starší lidi podpisující petici, záběr na intelektuály stojícími za redaktory při vysílání zpráv (např. Šiklová, Klíma, Hřebejk, Chaun, Hutka, Svěrák), záběr na Ludvíka Vaculíka)

.....

SPOT 18

Je dávno jasné, že parametry sporu přerostly rámeček občanské neposlušnosti v České televizi. Jedenáct let po velikých slovech a ideálech sametové revoluce jsme svědky počínání stranických exponentů, kteří se bez špetky profesionálních i morálních vlastností pokouší manipulovat jednou z nejdůležitějších hodnot, na které tato země čekala déle než půl století. Svobodu slova zaměňují za cenzuru, prováděnou dle názorů jedné strany podle právních norem. Co je posledním trumfem v této nekonečné hře? Nad všemi zmiňovanými zákony a právními normami, kterými se dnes obě strany ohánějí, stojí Ústava České republiky, a v ní zakotvená listina základních lidských práv a svobod a ta potvrzuje právo člověka na svobodu slova a na boj proti cenzuře. Nezbude než věřit ve vítězství zdravého rozumu, v Ústavu České republiky a parlamentní demokracii v této zemi.

(záběr na podpisující demonstranty, záběr na Borise Hybnera jak mluví v zaplněném Národním divadle, záběr na člena Rady Mareše (ODS), Janu Dědečkovou (ODS), Jiřího Hodače, záběr na plné prostranství před Českou televizí s demonstrujícími, záběr na shromáždění volající „svobodu, svobodu“.)

/při záběru na Mareše a Dědečkovou a Jiřího Hodače velmi temná hudba/

SPOT 19

Ohlédněme se zpátky a vzpomeňme chvíle naší nedávné historie, kdy se manipulace s veřejně prezentovanými informacemi vyznačovala podobnými metodami, jichž jsme právě dnes svědky.

(záběr na známého herce čtoucího text)

SPOT 20

Psal se rok 1945. Rozhlas volá o pomoc. Obě strany barikád si uvědomují, že kdo má v rukou tehdy největší sdělovací prostředek, ten má moc. Nacisté mají v manipulaci obyvatel již mnoholetou praxi, vybroušenou metodikou Goebbelsova ministerstva informací. Vyvrálá propaganda jim přešla za dob panování Adofa Hitlera do krve tak dobře, že i v posledních měsících nezadržitelné porážky na všech frontách podle komentářů kinožurnálu UFA stále jen takticky ustupují.

(záběr na boje kolem rozhlasu v roce 1945, záběr na Goebbelsovův projev, záběr fanatický dav nacistů, záběr na zbědované německé vojáky, záběr na vybuchující hákový kříž)

SPOT 21

Psal se Únor 1948. *Chceme tuto krizi řešit ústavně, demokraticky a parlamentárně. (Mluví: Klement Gottwald)*. Filmové týdeníky hned po komunistickém puči rozkvétají rudou barvou vítězství, těch, kteří podle nových zákonů mají jediné historické právo uplatňovat třídní spravedlnost. Zatímco velká hesla žurnálů deklamují blahobyť, kriminály se plní politickými vězni. Jsou odsouzeni v mnohdy veřejných, legitimních procesech. Podle tehdy platného, tzv. práva.

(záběr na komunistu Gottwalda který hovoří, záběr na tleskající komunisty a traktory, jak jedou na Václavském náměstí, záběr na Gottwalda na ramennou lidí, záběr na tancující dvojici v krojích, jak tancuje na pozadí továrny kouřící)

V případě tzv. „Bobovize“ jsme si přiblížili manipulaci ignorováním důležitých událostí a interpretací, manipulaci řazením, manipulaci výběrem komentátorů a konečně manipulaci zahlcením bezvýznamnostmi.

Na příkladu „Vzbouřenců“ se seznámíme s dalšími, *sofistikovanějšími* typy manipulací. Nejprve je však nutné provést základní část analýzy středního dosahu. Každé zpravodajské televizní vysílání můžeme v rámci této analýzy rozdělit na tzv. spoty, témata a kauzy. **Spoty jsou**, jak vidíme z uvedeného materiálu, **základním stavebním kamenem** televizního zpravodajství a jejich délka se pohybuje v minutách. **Témata jsou souhrnem spotů zabývajících se jediným předmětem v jednom dni**. Pokud objevíme **opakující se téma ve více než jediném dni, nazýváme takové spojení kauzou**. Jinak řečeno: spoty se společným námětem tvoří téma a opakující se témata tvoří kauzy.

Analýza středního dosahu v televizním zpravodajství vychází z rozboru spotů, témat i kauz, přičemž začínáme „středně“ na úrovni témat.

V našem případě je pořad jedním tématem, a proto jej můžeme rozebírat jako celek – téma. Určíme si – na rovině tématu, tzn. celého pořadu – aktory. Základními aktory jsou: **Rada ČT a Hodačovo vedení oficiální ČT a na druhé straně Vzbouření redaktori spolu s odboráři a tzv. „odborníky“**. Jako vedlejší aktory určujeme: Zdeněk Drahoš, Břetislav Rychlík, Václav Klaus, Miloš Zeman, Jana Bobošíková, Václav Havel, zahraniční novináři, populární umělci, Ludvík Vaculík, ODS a ČSSD, nacistický režim, komunistický režim, ruští okupanti z roku 1968.

Vysílání je vysoce emocionální, a to jak na úrovni verbální (slovní), tak obrazové i zvukové. Podíváme se tedy na distribuci emocionálně laděných slov, obrazů a zvuků vzhledem k aktorům. Na úrovni slov jsou **k Radě ČT a Hodačově vedení ČT přiřazeny emocionálně laděná slova**: *destabilizace, nesmyslná rozhodnutí, nekompetentní, nezodpovědné, uvrhla do chaosu, hrubé zásahy, zpochybněna profesionální a morální kvalita, destabilizující, konfliktní působení, zmanipulované a nesmyslné, nesmyslný, pokus o státní převrat, nepodložené a překroucené, bez špetky profesionálních a morálních vlastností, cenzura*. Na úrovni obrazů jsou to záběry s výhradně negativní emocionalitou, na úrovni zvuků opět pouze negativní zvukový doprovod. Na úrovni slov jsou **k aktoru Vzbouřenci spolu s odboráři a odborníky řazeny následující emocionálně laděná slova**: *alarmující zdravý rozum, profesionální postoje, duch zákona, vítězství zdravého rozumu*. Neverbální (obrazová a zvuková) emocionalita: *lidé volající svobodu, svobodu, lidé zpívající „ať mír zůstává s touto krajinou“*. Je tedy jasné, že vysílaná zpravodajská relace bude zaujatá. Ovšem není zaujatá pouze distribucí emocí přímo vzhledem k hlavním aktorům. Používá i sofistikovanější způsoby distribuce emocí. Jako první sofistikovanou emocionální manipulaci si uveďme tzv. **„spojení aktorů“** – k Radě ČT přiřadí aktora, kterého předtím obklopila zápornými emocemi (Zdeněk Drahoš, nacismus, komunismus, ruští okupanti) a tak k Radě – sofistikovaněji – přiřazuje další záporné emoce. A naopak Vzbouřence obklopuje výhradně aktory s kladnou emoci (umělci, Václav Havel, apod.). **Další možností je tzv. emocionální přesmyk**. Podívejme se na následující přepis: *Jiří Hodač, ohánějící se svou legitimitou a nestranností, jmenoval do vedení redakce zpravodajství Janu Bobošíkovou, dosavadní členku poradního sboru Václava Klause*. K aktoru, kterého potřebujete zpochybnit, přiřadíte kladnou vlastnost, kterou v další části pořadu emocionálně vyvrátíte. Či opačně na aktora, kterého chcete ukázat v dobrém světle „nalepíte“ zápornou emoci způsobem, který je kladný, věta: „Binku zcela falešně

obvinili z krádeže“ není skutečně zápornou emoci vůči Binkovi, ale vůči falešným obviňovatelům.

Určili jsme si tedy několik typů emocionální manipulace:

1. Emocionální manipulace nesofistikovaná – jednoduché striktní přiřazení záporných a kladných emocí vůči základním aktorům.
2. Emocionální manipulace spojením aktorů – striktní přiřazení „kladných“ a „záporných“ aktorů vůči základním aktorům.
3. Emocionální manipulace přesmykem – striktní přiřazení „kladných“ a „záporných“ významů opačně laděných slov vůči základním aktorům.

Dalším příkladem manipulativního přístupu „Vzbouřenců“ je práce s hlavními a vedlejšími aktory. Žádný z aktorů, který je v opozici vůči vzbouřeným redaktorům, nedostane prostor pro vyjádření svého stanoviska a výkladu. Nepromluví ani Jiří Hodač ani žádný z představitelů Rady, ani Václav Klaus a Miloš Zeman. Pokud je však aktor na straně „Vzbouřenců“, své názory vyjádřit může – Břetislav Rychlík, redaktor zpravodajství, Václav Havel. Aktoři mají povoleno televizně „žít“ pouze tehdy, jsou-li na správné straně. Jinak žijí životem loutek, za které mluví ti, kteří s nimi nesouhlasí. Vidíme další typ manipulace: tzv. **manipulaci vedením neposlušných loutek.**

Jednou z nejnebezpečnějších metod televizní manipulace je **manipulace „správným zarámováním příběhu“**. Na první pohled jsou spoty 19 – 21 z hlediska tématu, o kterém celý pořad pojednává, naprosto zbytečné, ovšem jejich význam je právě interpretační: říkají nám, jak se na celý spor Rady a Vzbouřenců dívat. Zarámováním – jakkoli rozumově nepřijatelným (vždyť ať již vidíme Miloše Zemana v jakémkoli světle, k Adolfu Hitlerovi či Klementu Gottwaldovi má přeci jen velmi, velmi daleko) – dávají ostatním spotům nový význam. Na rovině sdělení (viz kapitola 1.) říkají – pozor dnešní spor je sporem dobra a zla, stejně jako byl spor mezi českými vlastenci a Hitlerem či komunistickými diktátory a jejich odpůrci. Což je samozřejmě nesmysl, ovšem pro „Vzbouřence“ využitelný nesmysl.

Jestliže dokončíme analýzu středního dosahu, zjistíme, že celé zpravodajství je na úrovni slovní, obrazové i zvukové nejenom emocionální, ale také fundamentalistické, sofistikované s fakticky i hodnotově nepřijatelnými východiskem, neanalytické, a je tedy pravým opakem toho, jak by mělo vypadat zpravodajství veřejnoprávní služby. ***Neumožňuje nám na základě velkého množství netriviálních faktů a několika různých možných interpretací vytvořit si vlastní názor, ale pod silným emocionálním tlakem nás – neargumentačně – nutí myslet si to, co bylo jejími redaktory a editory určeno za správné.***

Ani „Bobovize“, ani „Vzbouřenci“ tedy nesplňují základní podmínku objektivního, vyváženého a nemanipulujícího zpravodajství.

Splňuje však tuto podmínku dnešní ČT, Prima či Nova? Nesplňuje, manipulace dnešních televizních zpráv jsou jistě jemnější, sofistikovanější, ovšem rozhodně nemizí. Stačí si nahrát několik zpráv ČT a NOVY ze stejného dne a provést analýzu středního dosahu na úrovni spotů a témat. Objevíte, že existují tváře, které jsou v jednotlivých televizích „nedotknutelné“, s vytrvale přiřazovanými kladnými emocemi, okrajovými aktory i spoty. A samozřejmě naopak. Podobná situace panuje i v celostátních médiích – v letech 1997-2002 nenaleznete v MfDnes „normální“ fotografii Miloše Zemana (znovu důrazně říkám, že nyní nehodnotíme Miloše Zemana!!!, který je nám lhostejný – nejraději bych napsal ukradený – ale MfDnes) všechny mají za úkol říci: „Zeman je arogantní, hloupý opilec“. Jenže i kdyby byla pravda, že je arogantní opilec není možné vytvořit galerii fotek tak jak ji vytvořila MfDnes aniž by jste měli zájem přiřazovat k Zemanovi výhradně negativní emoce. A naopak – Karel Kuhl nemá

„záporně“ laděnou fotku v MfDnes nikdy! V deníku Právo to bude přesně naopak. Jenže zájmem čtenáře není aby jej různé noviny manipulovaly různými směry, ale aby nemanipulovali. Dosud je to v České republice jen nesplněný sen. A proto je také důležité umět manipulaci odhalit. Média nás neinformují, média nás manipulují – a je dobré to vědět.